

SUDAN'I İSRAİL EKSENİNE YAKINLAŞTIRMA ÇABALARI

Dr. Serhat Orakçı

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Orakçı, Serhat. "Sudan'ı İsrail Eksenine Yakınlaştırma Çabaları". İNSAMER, 14.09.2020.

Analiz

ABD, Sudan'ın el-Beşir sonrası dönemde ilişkilerini normalleştirmek istediği aktörlerin başında geliyor. Ancak 1993 yılında ABD tarafından teröre destek veren ülkeler listesine dâhil edilen ve uzun süre uygulanan ambargoyla ciddi bir dışlamaya maruz kalan Sudan'ın ABD ile ilişkilerini normalleştirebilmesinin önünde İsrail ile ilişki kurma ön koşulu yer alıyor. Mısır ve BAE'nin taşeronluk yapmaya hazır olduğu bu husus, ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'un son Sudan ziyaretinde bir kez daha açıkça dile getirildi. Ortadoğu turu kapsamında İsrail'den direk uçuşla Sudan'a geçen Pompeo, Sudan Başbakanı Abdullah Hamduk ve Egemenlik Konseyi Başkanı Abdulfettah el-Burhan ile görüşmelerinde, Sudan-ABD ilişkilerinin normalleşebilmesinin İsrail'e yönelik normalleşmeye bağlı olduğunu söyleyerek ABD'nin bu konudaki baskısını sürdürüleceğinin de sinyallerini verdi.

Ne var ki, Ortadoğu'da BAE merkezli İsrail'i meşrulaştırma girişimlerinin hız kazandığı bu dönemde, İsrail ile ikili ilişki kurulmasının Sudan cephesinde oldukça çelişik tepkilere yol açtığı da görülmekte. Geçiş hükümetinin askerî ayağını temsil eden Egemenlik Konseyi'ndeki askerler, para kaynakları olan BAE yönetimini memnun etmek adına Sudan-İsrail yakınlaşmasına istekli görünüyorlar. Hatırlanacağı gibi askerî-sivil unsurlardan oluşan Egemenlik Konseyi'ne başkanlık eden Abdulfettah el-Burhan geçtiğimiz şubat ayında Uganda'nın başkenti Kampala'da Binyamin Netanyahu ile görüşmüştü. Bu görüşmeden sonra askerî kanatta yer alan ikinci isim Muhammed Hamdan Dagalo'nun da BAE nezaretinde MOSSAD direktörü Yossi Cohen ile bir görüşme gerçekleştirdiği bilgisi basına yansdı.¹

Sudan'da iktidarın sivil kanadını temsil eden yetkililerin ise bu konuda daha temkinli

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

hareket ettikleri görülmekte. Mike Pompeo'nun ziyaretinde bir kez daha gündeme gelen bu konu hakkında İsrail-Sudan normalleşmesini olumlu karşıladıkları yönünde bir beyanat veren Sudan Dışişleri Bakanı Sözcüsü Haydar Bedevi Sadık görevden alındı ve hükümet yetkilileri bu hassas konunun geçiş hükümetinin yetkilerini aştığını ifade etme gereği duydu. Dış politikayı yeniden yapılandırmaya çalışan Sudan hükümeti, ABD ile normalleşme konusunda ısrarlı görünürken İsrail ile normalleşmeyi bu meseleden soyutlamak ve en azından kasım ayında ABD'de yapılacak seçim sonuçlarını bekleyerek zaman kazanmak istiyor. Esasında birkaç yıl geriye gidildiğinde 2016 yılından bu yana gündeme gelen bir sürecin söz konusu olduğu unutmamak gerekir. Bu nedenle Sudan-İsrail ilişkilerinin ne yönde bir seyir izleyebileceğinin sorgulanmasında fayda var.

İsrail'in Bitmeyen Sudan İlgisi

Mısır ve Etiyopya ile komşu oluşu, Kızıldeniz'e kıyıdaş oluşu, Nil Havzası'nda yer alması ve Afrika kıtasının en stratejik güzergâhı olan Afrika Boynuzu ile Babü'l-Mendep-Süveyş Kanalı hattına yakın oluşu, Sudan'a jeopolitik yönden stratejik bir konum kazandırmaktadır. Bu nedenle gerek küresel aktörlerin gerekse de bölgesel aktörlerin Sudan'a olan ilgisi hiçbir zaman azalmamaktadır. Bu minvalde İsrail'in de Sudan'ı ihmal etmediği, ikili ilişkiler kurabilmek adına her fırsatı değerlendirdiği görülmektedir.

1948 yılında ilan edilmesinin ardından Arap dünyasına ve bu dünyanın periferisine yönelik politikaları yürürlüğe koyan işgalci İsrail devleti, Sudan'ın bağımsız bir kimlik kazanacağını iyice belirginleşmeye başlamasıyla kolları sıvayarak ilk gizli görüşmelerini 1954-1955 yıllarında İngiliz yanlısı Ümmet Partisi ile gerçekleştirmiştir.² Para ihtiyacı içindeki Ümmet

Partisi'ne pamuk alımı karşılığı finansman sağlayarak Mısır'ın Sudan üzerindeki etkisini azaltmak isteyen İsrail, çeşitli kereler bu proje vesilesiyle Ümmet Partisi ile görüşmüştür.³ Aynı dönemde Arap dünyasını çevreleme politikası kapsamında Etiyopya, Türkiye ve İran ile bir pakt oluşturarak stratejik iş birliğine giden David Ben-Gurion, Sudan'ı da bu paktın içine katmayı hedeflemiştir.⁴

*Hartum'un
1967'deki
Arap-İsrail
Savaşı'nda
açıkça aldığı
pan-Arap
pozisyon
nedeniyle
İsrail yönünü
Güney Sudan'a
ve iktidara
muhalif siyasi
oluşumlara
çevirmiştir.*

Sudan'daki İngiliz-Mısır yönetiminin 1956 yılında son bulmasını müteakip bu ülkeye yönelik belirli bir politika oluşturmaya çalışan İsrail, Sudan siyasetinde yer alan Batı yanlısı ve seküler aktörlere yakınlaşmaya çalışmış ve bu minvalde Ümmet Partisi ile diyalogunu sürdürmüştür. Bu konuda tarih profesörü Jacob Abadi'nin verdiği ilginç detaylardan biri de Ümmet Partisi yetkilileri ile İsrail tarafının 1956 yılında İstanbul'da yaptığı gizli görüşmedir. Bu dönemde İsrail'in Mısır karşıtı ve Batı yanlısı cepheyi güçlendirme çabası hız kazanırken, 1957 yılında İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meir ile Sudan Başbakanı Abdullah Halil Paris'te bir otelde görüşmüştür.⁵ Bu gizli

görüşmelerde elbette aracılık rolünü dönem itibarıyla İngiltere üstlenmiştir.

İsrail-Arap geriliminin doruğa çıkması ve bölgesel bir savaşa dönüşmesiyle birlikte İsrail daha agresif politikalar devreye sokarken Hartum'un 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'nda açıkça aldığı pan-Arap pozisyon nedeniyle İsrail yönünü Güney Sudan'a ve iktidara muhalif siyasi oluşumlara çevirmiştir. Tel Aviv yönetimi Hartum'a karşı ayrılıkçı bir mücadele veren Güney Sudanlı Joseph Lagu'ya eğitim ve lojistik destek vermeye başlarken Lagu, İsrail'den aldığı destek sayesinde 1971 yılında Güney Sudan Özgürlük Hareketi'ni (South Sudan Liberation Movement- SSM) kurmuştur.⁶

1969-1972 yılları arasında Mısır-Libya-Sudan Arap Federasyonu'nun denenmesi esnasında, Sudan askerlerinin Süveyş Kanalı'nda konuşlandırılması ve 1973 Yom Kippur Savaşı'nda Hartum'un Mısır'a verdiği desteğe misilleme olarak İsrail de Güney Sudan'daki ayrılıkçı hareketlere desteğini arttırmıştır. Bu bağlamda İsrail'in Kenya, Uganda, Etiyopya, Çad ve Kongo'daki elçilikleri kritik roller üstlenmişlerdir.⁷ Ancak Sudan'da Kuzey-Güney iç savaşının Addis Ababa Anlaşması'yla son bulması akabinde keşfedilen petrol rezervlerine küresel petrol şirketlerinin ilgi duymaya başlamasıyla Nimeyri'nin ABD ve İsrail'e yönelik tutumu yumuşarken MOSSAD ve CIA ajanları Hartum'da cirit atmaya başlamıştır.

Siyahi Yahudiler ve Musa Operasyonu

ABD şirketlerinin Sudan üzerindeki petrol operasyonlarının genişlemesi, Hartum ile Washington arasında bir yakınlaşma doğururken İsrail de bu yakınlaşmayı kendi lehine kullanma çabası içinde olmuştur. Sudan-İsrail ilişkileri Nimeyri döneminde ABD'nin de teşvikiyle yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır. Cafer Nimeyri ile İsrail yönetiminin arası dönemin meşhur silah taciri Adnan Kaşıkçı aracılığıyla yapılırken,⁸ 1982 yılında Kenya'da Nimeyri ve İstihbarat Şefi Ömer el-Tayip İsrail Savunma Bakanı Ariel Şeron ile görüşmüşlerdir.⁹

ABD'nin devreye girmesini ve Sudan'a yardımları arttırmasını fırsat bilen İsrail, Musa Operasyonu'nu başlatarak Etiyopya'da Falaşa (Beta İsrail) olarak adlandırılan siyahi Yahudilerin Sudan üzerinden İsrail'e taşınması operasyonunu uygulamaya koymuştur. Gizli yürütülen bu operasyona Sudan'ın göz yumması istenmiştir.

[U1] Bu sayede 1979-1982 arasında küçük çaplı gerçekleşen Falasha operasyonu, MOSSAD-CIA iş birliği ile 1983-1985 yılları arasında büyük çaplı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.¹⁰ Esasında gizli yürütülen Musa Operasyonu'ndan Sudan yönetiminin haberinin olduğu ve Sudan istihbarat birimlerinin de operasyonda yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Sudan'ın Terör Üzerinden Dışlanması

1990'lı yıllara girilirken bir yanda Soğuk Savaş bitmiş diğer yanda Sudan'ın siyasi çizgisi İslami bir eksene kaymıştır. ABD'nin her alanda zafer ilan ettiği bir dönemde Sudan'da Ömer el-Beşir ve Hasan el Turabi ortaklığında İslami rejime geçilmesi, Batı nezdinde büyük bir olumsuzlama ile karşılaşmıştır. Filistinli mültecilere yönelik açık kapı politikası uygulamaya başlayan Sudan, 1993 yılında teröre destek veren ülkeler listesine dâhil edilirken aynı zamanda ambargoya da maruz kalmıştır. Sudan üzerinde güç gösteri yapan ABD, işi, sözde kimyasal silah üretildiği gerekçesiyle 1998 yılında Kızıldeniz üzerinden Sudan'ı füze ile vurmaya kadar götürmüştür. Bu evrede Sudan, devlet nezdinde İsrail'e ve Batı'ya karşı oldukça sert bir retorik kullanılırken Batılı aktörler de Güney Sudan'da faal SPLM/A (Sudan People's Liberation Movement/ Army) üzerinden Hartum'u baskılamaya çalışmışlardır.

Güney Sudan'ın bölünmesi sürecinde arabuluculuk rolü oynayan ABD, 2017 yılına doğru öne sürdüğü şartlar çerçevesinde Sudan'a

uygulanan ambargonun gevşetilmesi yönündeki adımları devreye sokmuştur. 2016 yılında başlayan mevcut süreçte de Sudan'ın İsrail ile diplomatik ilişki kurması ve ilişkilerini

1950'li yıllardan bugüne kadar yaşanan sürece ve ilişkiler ağına bakıldığında İsrail'in İngiltere ve ABD gibi araçlara ihtiyaç duyduğu ve bu araçların siyasi-ekonomik baskıları olmadan Sudan'a yakınlaşamadığı görülmektedir.

normalleştirilmesi ABD tarafından gündeme getirilmiştir. Bu bağlamda ABD'nin Sudan ile ilişkilerini normalleştirmesinin ön koşulu olarak ileri sürdüğü Sudan-İsrail yakınlaşmasında, 2016 yılından bu yana ısrarcı olduğu anlaşılmaktadır.

1950'li yıllardan bugüne kadar yaşanan sürece ve ilişkiler ağına bakıldığında İsrail'in İngiltere ve ABD gibi araçlara ihtiyaç duyduğu ve bu araçların siyasi-ekonomik baskıları olmadan Sudan'a yakınlaşmadığı görülmektedir. Bugün bu aracılık rolünü ABD'nin yanında Arap dünyası içinden bazı aktörler üstlenmiş durumdadır. Sudan-İsrail ilişkilerinin Arap dünyasının İsrail'e yönelik genel eğilimlerinden izler taşıdığını kabul etmek gerekmektedir.

Ancak ne var ki Sudan devlet yetkilileri ABD'nin baskılarıyla İsrail ile normalleşme şartına boyun eğebileceklerinin sinyallerini verseler de toplum nazarında bu olgunun kabul görmesi pek o kadar kolay gerçekleşmeyecektir. Sudan Komünist Partisi dahi Filistin halkının yanında olduklarını ve böylesine bir girişime karşı olduklarını beyan etmiştir.¹¹ Dinî yapının güçlü olduğu Sudan toplumunda İsrail karşıtlığı güçlü bir şekilde yer bulurken devletin resmî söyleminde bugüne kadar Sudan'ın parçalanması hep bir Siyonist proje olarak lanse edilmiştir. İsrail'in Güney Sudan'a verdiği destek nedeniyle toplumsal hafızada ülkenin parçalanmasında ve yaşanan bölgesel sorunlarda İsrail parmağı olduğu düşüncesi güçlü bir şekilde yer etmektedir.

Sonnotlar

- ¹ Toi Staff, "UAE said to broker meeting between Mossad chief and top Sudanese official", The Times of Israel, 21.08.2020, <https://www.timesofisrael.com/uae-said-to-broker-meeting-between-mossad-chief-and-top-sudanese-official/>
- ² Abdel Salam Sidahmed & Alsir Sidahmed, Sudan, New York: Routledge, 2005, s. 66.
- ³ Mahmoud Muhareb, "Israeli Interference in Sudan", Arab Center for Research & Policy Studies, 2011.
- ⁴ Jacob Abadi, "Israel and Sudan: The Saga of an Enigmatic Relationship", Middle Eastern Studies, 35/3, 1999, s. 21.
- ⁵ Abadi, agm. s. 23.

- ⁶ Douglas H. Johnson, The Root Causes of Sudan's Civil Wars, Kampala: Fountain, 2003. s. 36-37.
- ⁷ Muhareb, agm.
- ⁸ Muhareb, agm.
- ⁹ Abadi, agm., s. 26.
- ¹⁰ Ahmed Karadawi, "The Smuggling of the Ethiopian Falasha to Israel through Sudan", African Affairs, 90/358, 1991, s. 29.
- ¹¹ Ahmed Asem, "Sudan Communist Party rejects normalization with Israel", Anadolu Ajansı, 22.08.2020, <https://www.aa.com.tr/en/africa/sudan-communist-party-rejects-normalization-with-israel/1950075>